

◆ Dramaturgiya

Əli ƏMİRLİ

SEVGİLİM SUMQAYIT

◆ 16 səhnədə şəhər dramı

İştirakçılar:

NƏNƏ - CEYRAN
SUMQAYIT - SUM
GƏLİN - ANA

CƏLAL
ELLADA
DƏRZİ

I SƏHNƏ

Səhnə alaqaranlıqdır. Gəlin əlil arabasında qocalıqdan yığılmış-bükülmüş Nənəni gətirir. Kəlağayı altından qarının üzünü, demək olar, görünür. Gəlin hikkə ilə arabəni səhnənin lap önünə elə itələyir ki, guya məqsədi arvadı arabaqarışıq zala atmaqdı. Araba səhnənin lap qurtaran yerində nəyəsə ilişib dayanır.

GƏLİN. Bax, gözəl şəhərinə, bax, görün o gözlə nə görəcəksən burdan. *(Deyinə-deyinə hikkə ilə gəldiyi kimi də gedir).*

NƏNƏ *(ləng hərəkətlə başını qaldırır, qarşıya - uzağa baxır).* Mənim şəhərimdir, yaxşı görməsəm də, bilərəm, iyindən tanıyıram, taleyimin şəhəridir... Eeeyyy... Sum, qayıt! Getmə, mən heç nə istəmirəm, Sum, qayıt...

SUMQAYIT *(qaçaraq gəlir).* Nə var, nənə, nə istəyirsən? Bəlkə...

GƏLİN *(səhnədən keçir).* Bəlkəsin çoxdan eləyib, qorxma.

SUMQAYIT. Bəs onda nə istəyir mənim patriot nənəm, bu şəhərin fəxri vətəndaşı?

GƏLİN *(səhnədən deyinə-deyinə keçir).* Canımızı almaq istəyir o fəxri vətəndaş. Söz verib, bizi basdırmasa, ölməyəcək.

SUMQAYIT *(qadının arxasınca).* Ana, ağ eləmə də! Nə istəyirsən bu arvadın?

GƏLİN *(səhnədən az qala şütüyüb keçir).* Fəxri vətəndaşıma bax! O yanı bəri eləyib. Allahın bir evini də vermədilər bu vətəndaşa.

SUMQAYIT. Ana, mən sənə elindən qaçıb gedəcəm bu evdən.

NƏNƏ. Sən... (*titrəyən əllərini ona toxundurur*). Sumqayıtsan?

SUMQAYIT. Bəs kiməm, nənə? Bu ölkədə, bəlkə məndən başqa da Sumqayıt var? Biabır eləmişən məni bu adla.

NƏNƏ. Axmaq! Bəlkə elşən-gülşən-şəngülüm qoyaydıq adını? Sumqayıt dünyanın ən gözəl adıdır, özü də köhnə addır, lap qədim-qiyamət. Eeeyyy... qədim əyyamlarda Sum adlı bir cavan vardı...

SUMQAYIT. Yenə keçdin kəsmə şikəstəyə. Onu bilirəm, nənə, otuz ildə danışsan. Mən hamının bildiyini yox, bilmədiyini yazmalıyam. Sumqayıtın əsil tarixini. Bu mənim ən yaxşı jurnalist işim olacaq.

NƏNƏ (*elə bil onu eşitmir, özü üçün danışır*). Sum Ceyrana aşiq olmuşdu. Ceyran da Sumun dərdindən dəli-divanəydi. Hayıf ki Sum çox kasıbdı. Di gəl bir oğlandı, bir oğlandı, igidlikdə Rüstəmi-Zal, yaraşıqda Yusifi-Kənan, elə sənə kimi enlikürək, ucaboy...

SUMQAYIT. Bu komplimentə görə səni öpməliyəm, nənə (*öpür*).

NƏNƏ. Amma noolsun, kasıba qız verən dövlətini kim görüb? Mənciyəz görməmişəm. Yaşım da heyyy... Nəysə, arvad yaşını bildirməz (*bic-bic gülür*).

SUMQAYIT. Ceyran xanım, az aşın duzu deyilsən aaa...

NƏNƏ. Ceyran da gözəldi haaa... bah-bah-bah... həm də höcətin balasıydı, dediyindən dönməzdi tikə-tikə doğrayasan. Ceyranın varlı-hallı dedəsi dedi, iki dünya bir ola, Suma qız vermərəm, qoy özünə bab yerdən yapışsın, tayını tapsın.

SUMQAYIT (*əsnəyir*). Həəə, nənə, bunlar bir-birini istəməkdə olsun, görək sonrası nə oldu? Buyur Ceyran nənə, davam elə! Bəlkə mən danışım davamını?

NƏNƏ. Sən qələt eləmə! Həəə... bunlar bir-birini istəməkdə olsun, amma istəməklə deyil ki, qıza karrı yerdən elçi düşür. Vilayətin valisi, deyək, indiki icra başçısı, Ceyranı oğluna istəyir. Mərəkə də elə bundan sonra başlayır.

SUMQAYIT. Bunu danışmamısan, nənə. Bir az aramla, yazıram axı!

Nənə arabadan qalxır, on beş-on altı yaşlı qıza, Ceyrana çevrilir. Sumqayıt da indi Sumun özüdür.

II SƏHNƏ

CEYRAN. Ölsəm də getməyəm. Səndən başqa özge birinə ərə getməyəm.

SUM. Mənim iki yolum var, Ceyran: ya sən, ya ölüm!

CEYRAN. Elə danışma!

SUM. Əgər səni almağa gücüm yetməsə, ölümdür pənahım.

CEYRAN. Ölüm nədi, Sum, ölüm nədi danışsən, sən kişisən, bir yol tap... Tapa bilmirsən, qaçır məni, apar hara istəyirsən, lap dünyanın o başına.

SUM. Elə rahat həyata öyrəşmiş ərköyün bir qız çətinliklərə, əzablı sınaqlara dözə bilirmi, Ceyran? Sən kasıbçılığın nə olduğunu bilmirsən.

CEYRAN. Bilmirəm, görərəm, öyrənərəm. Mən sənə yolunda bütün əzablara hazırım.

SUM. İndi ki belə oldu, get evə, hazırlaş. Bu axşam şəhərdən karvan çıxır. Uzaq bir məmləkətə, heç adını da eşitməmişəm o diyarın, amma çox

uzaqdır deyirlər. Qoşulaq onlara. Evdəkiləri gecə yuxuya verib xəlvətçə çıxarsan evdən. Elə burda gözləyəcəm. Səhər camaat yuxudan durana qədər karvan şəhərdən xeyli aralanmış olacaq, bizi tapa bilməyəcəklər.

CEYRAN (*oğlana sarılır*). Sum!

SUM. Niyə belə titrəyirsən? Qorxursan?

CEYRAN. Qorxuram...

SUM. Qorxma, dünya da dağılsa, sən mənimsən (*öpür*).

“Karvan” simfonik lövhəsi fon kimi səslənir. Ekranda karvan səhnəsi görünə bilər.

Ceyran yenə də arabaya oturub Nənəyə çevrilir. Sum isə yenə də Sumqayıtdır.

NƏNƏ. Onlar dedikləri kimi gecə ilə uzaq məşriqə yol alan karvana qoşuldular. Onlar xoşbəxt idilər, amma canlarında qorxu vardı, səksəkə içində idilər. (*Musiqi səsi güclənir*). Onları hər saat tuta bilərdilər, amma Ceyran o qədər də qorxmurdu, inanırdı ki, onları tutsalar belə, valideynləri qızdan keçməyib Sumu da qəbul edəcəklər.

SUMQAYIT. O niyə belə arxayındı, nənə? Kimə güvənirdi?

NƏNƏ. Evin tək qızıydı, səkkiz qardaşın bircə bacısı, həm də dövlətli idilər.

SUMQAYIT. Bəs el qınağı, namus, qeyrət?

NƏNƏ. Bu məmləkətdə namıs-qiryət kasıblar üçündü, gözümün işığı.

Musiqi davam edir. Səhnə arxasından hərəkətdə olan karvanın silueti görünür.

SUMQAYIT (*sürətlə yazır*). Sonra nooldu, nənə, onları tapdılar?

NƏNƏ. Hardan?! Deyən, onları heç axtaran olmamışdı.

SUMQAYIT. Bu necə ola bilər, nənə? Səkkiz qardaş bacını axtarmayıb? Yəqin tapa bilməyiblər, ağzında səhra deyirsən?

NƏNƏ. Nə deyim?! Bunu mənim kimi, nə qız bildi, nə oğlan. Bir həftədən çox keçmişdi. İndi tamam arxayındılar...

Nənə arabadan qalxıb gənc Ceyrana çevrilir. Sumqayıt da Sumdur.

III SƏHNƏ

SUM (*Ceyranı belindən qucaqlayır*). İndi sən mənimsən.

CEYRAN. Sən elə bilirsən?

SUM. Sən yox?

CEYRAN. Toy olmayınca, kəbin kəsdirməyincə mən sənənin ola bilmərəm.

SUM. Yad məmləkətdə, qərrib şəhərdə kim gələcək toyumuza?

CEYRAN. Mən nə bilim kim gələcək?

SUM. Amma mən bilərəm kim gələcək: sən və mən.

CEYRAN. Axı mən yetim deyiləm, atam-anam, qardaşlarım...

SUM. Onlar bizi heç axtarmadılar. Bəlkə də tapa bilməyiblər.

CEYRAN. Onlar məni atdılar, mən onları atan kimi. Məni axtarmadı qardaşlarım (*ağlayır*).

SUM. Sən ağlayırsan? Bəlkə mənə qoşulub qaçmağına peşmansan?

CEYRAN. Bundan sonra peşmanlığın nə faydası?

SUM. Mən səni dünyanın ən xoşbəxt gəlini edəcəm. Canımı sənə qurban verəcəm (*ehtirasla qucaqlayır*).

CEYRAN. Qorxuram, Sum, içim daim titrəyir. Elə bil böyük bir günah işləmişəm...

SUM. Sevmək günahdır?

CEYRAN. Cəzamız ağır olacaq.

SUM. Biz günah iş tutmadıq, Ceyran, biz öz sevgimizi qoruduq.

CEYRAN. Əvəzində ata-anamı, qardaşlarımı rüsvay elədim el-oba içində.

SUM. Bunu onlar özləri istədilər. Mənim elçilərimə həqarət etdilər, qapıdan qovdular.

CEYRAN. Sən də məni qaçıрмаqla onlardan qisas aldın?

SUM. Bəlkə də sən deyəndi, amma bu deyil mənim taqsırım, mənim taqsırım səni dəlicəsinə sevməyimdir. Bu sevgiyə görə məni öldürsələr də of demərəm, tək sənin vüsalına çatım, ölsəm də, peşman olmaram (*Qızı belindən qucaqlayır*).

CEYRAN. O yana dur! Mən hələ sənin arvadın deyiləm.

SUM. Gəl toy eləyək, ol arvadım.

CEYRAN. Harda toy eləyək?

SUM. Elə burda, səhrada! Karvanbaşı ilə danışaram, xətrimi çox istəyir, yox deməz, molla da var burda, kəbinimizi kəsər.

CEYRAN. Sən məni biabır eləmək istəyirsən? Deməzlərmi, nə vacibdir bu səhrayı-kəbirdə toy eləmək?

SUM. Çox vacibdir, Ceyran! Mən ta dözə bilmirəm. Vüsal həsrəti yandırıb-yaxır məni.

CEYRAN. Yavaş, alovun qarşdı məni.

SUM. Mən bir az da qalsam, dəli olacam. Karvanbaşını mütləq razı salacam. Razı olmasa, öldürəcəm onu! (*Qaçaraq gedir*).

Ceyran bir müddət onun dalınca baxır və duaya dayanır.

IV SƏHNƏ

Toy şadyanalığı. Çal-çağır. Rəqs eləyən saqqallı kişilər, cavanlar. Bir müddətdən sonra musiqi kəsilir, hamı çəkilir. Səhraya dərin sükut çökür. Sumla Ceyran üz-üzədir.

SUM. Hamı çəkildi, qaldıq ikimiz. Bəlkə biz də öz toyumuzda oynayaq? Yene ağlayırsan? Toy günümüzdə də ağlayırsan?

CEYRAN. Ağlamıram, heç nə də soruşma! Apar məni bu adamlardan uzağa.

SUM. Bu mənim də istəyimdir, Ceyran. Mən səni qollarım üstünə alıb aparacam səhranın ən xəlvət yerinə. Elə bir yerə ki, bizdən yuxarıda sayrışan ulduzlardan, bizdən aşağıda axan qum dənələrinin xışıltısından başqa heç nə olmasın (*Ceyranı asanlıqla qucağına alıb qaçaraq aparır*).

V SƏHNƏ

Nənə arabadadır. Sumqayıt yazır.

NƏNƏ. Onlar səhərdən xeyli keçmiş, gün yandıranda yuxudan oyandılar. Hövlənək geri qayıtdılar

Uzun çəkən pauza.

SUMQAYIT. Niyə dayandın, nənə, nə oldu, danış.

NƏNƏ. Karvan yerində yoxdu, elə bil heç olmamışdı. Dəvələrin ayaq izləri də qalmamışdı. Gecədən əsən külək bütün izləri silib aparmışdı.

SUMQAYIT. Bu nəyə təzə söhbətdi, sən əvvəllər belə danışmırdın. Karvan hara yox oldu?

NƏNƏ. Karvan getmişdi. Bəlkə də onlar azmışdılar, axı onlar karvandan çox aralanmışdılar.

SUMQAYIT. Axı bu necə ola bilər? Karvan iynə deyil itə.

NƏNƏ. Onlar da elə deyirdilər. Amma səhra elə ona görə səhradı, hər şeyi bir göz qırpımında bətninə çəkir. Dəniz suya, səhra quma qərq edir qabağına çıxanı. Onlar heçnəsiz qalmışdılar. Nələri vardı, karvanla getmişdi, azuqələri, su tuluqları. Bir tərəfdən də gün yandırır, kölgəlik yox, əyin-baş nazik... *(ağlayır).*

SUMQAYIT. Nənə, indi durub uydurma bir nağıla görə yas quracaqsan?

NƏNƏ. İki gün keçdi. Onlar karvanı tapmaq ümidi ilə elə hey gedirdilər, dizəcən, qurşağacan qaynar quma bata-bata. Tamam taqətdən düşmüşdülər. Ayaqları yer tutmayan Ceyran əslində yerimirdi, Sum onu qumun üstü ilə çəkib aparır, sürüyürdü. Bir tərəfdən də səhrada tufan qopmuşdu, göz açmaq olmurdu.

Səhnənin işığı tamam azalır.

“Karvan”ın tufan hissəsi səslənir. Ekranda bu göstərilə bilər.

VI SƏHNƏ

Nənə arabadan qalxır. Suma çevrilən Sumqayıt Ceyranı güclə ayaq üstə saxlayır.

CEYRAN. Yeriyə bilmirəm, Sum...

SUM. Bir az da döz, biz çıxmalyıq lənətə gəlmiş bu səhradan.

CEYRAN. Qoy məni yerə. Özün də toxunma mənə. Bütün bədənəm qabar-qabar suluqlayıb.

SUM *(onu yerə uzadıb başını dizinə alır).* Burda dayanmaq ölümə bərabərdir, Ceyran. Biz getməliyik, mütləq çıxmalyıq bu xarabadan.

CEYRAN. Məni burax get, Sum, heç olmasa sən canını qurtar.

SUM. Axmaq söz danışma!

CEYRAN. Yeriyə bilmirəm, ayaqlarımın dərisi yanıb, yerə basa bilmirəm.

SUM *(onun ayaqlarının altına baxır, üfürür, öpür, ağlayır).* Mən səni xilas edəcəm.

CEYRAN. Su istəyirəm, Sum... Su...

SUM. Döz, əzizim, bir az da döz, mən su tapacam, hökmən tapacam.

CEYRAN. Mən günahımın cəzasını alıram.

SUM. Çıxar bu fikri başından, Ceyran, nə günah, nə cəza, biz hər şeyi hallılıqla elədik.

CEYRAN. Mən günah iş tutdum, Sum, ana xeyir-duası almadım, ata sözüne qulaq asmadım... (*ağlayır*).

SUM. Bu sənin taqsırın deyil, mənəm günahkar. Mən gücümün, bacarığımın həddini bilmədim, amma... İndi bu söhbətin yeri deyil, dayanmağa ixtiyarımız yoxdu. Biz getməliyik, nəyin bahasına olursa-olsun getməliyik.

CEYRAN. Sum, bir qurtum su, sərin su...

SUM. Sən məni eşidirsən, başa düşürsən dediklərimi? Biz çıxmalıyıq burdan.

CEYRAN. Su... Mən su istəyirəm, Sum (*bayılır*).

SUM. Ceyran! Ceyran! İlahi, mənə yol göstər... Burdan çıxmaq yolunu göstər. Axı sən hər şeyi bilənsən, görənsən, hər halımız sənə əyandır... Sən müşkülü asan eləyənsən.

CEYRAN (*ayılır*). Su gətirdin?..

SUM. Gətirəcəm! Sən burda gözlə, heç nədən qorxma, mən su tapıb gətirəcəm. Hardan olursa-olsun gətirəcəm...

CEYRAN. Hanı su? Gətirdin?

SUM. Gətirəcəm, əzizim, mən sənə sizin ovdandakından da sərin su gətirəcəm, keybir kimi soyuq su. Sən burda gözlə, heç yerə tərpenmə, mən su tapmalıyam... (*Qaçaraq gedir*).

CEYRAN. Sum, qayıt! Getmə, Sum! (*Çətinliklə qalxır və Sum gedən tərəfə yönəlir*). Sum, qayıt!.. Getmə, qayıt... Sum, qayıt!..

“Karvan”ın kulminasiya hissəsi ifa olunur. Ekranda qum fırtınası görünə bilər. Bu bir müddət davam edir və birdən dərin sükut yaranır.

VII SƏHNƏ

Nənə arabadadır. Sumqayıt tələsik yazır.

SUMQAYIT. Sonra nə oldu, nənə? Sum su tapa bildi?

NƏNƏ. Sum qayıtmadı, qayıda bilmədi.

SUMQAYIT (*təsirlənib*). Bu necə olur, nənə? Necə yəni qayıda bilmədi? Bu nə qəddarlıqdı?

NƏNƏ. Bütün qəddarlıqların izahımı var? Əgər elə olsaydı, o qədər cavab istəyən sualım var eyyy...

SUMQAYIT. Axı o qayıtmalıydı!

NƏNƏ. Qayıda bilmədi, səhra uddu Sumu.

SUMQAYIT. Bəs, Ceyran necə oldu? Demə ki...

NƏNƏ. Onu soruşma, onu danışsam, dilim quruyar (*ağlayır*).

SUMQAYIT. Nənə, sən elə ağlamağa bəhanə axtarırsan.

NƏNƏ. O necə zülümlər çəkdi... (*Kalağayının ucu ilə üzünü qapayıb hönkürtüsünü boğur*).

Sumqayıt arvadı qucaqlayır, bəlkə də göz yaşlarını gizlədir.

GƏLİN (*gəlib səhnədən keçir*). Ağlayırsa, deməli acıb. Bir azdan ağı deyəcək...

SUMQAYIT (*dalınca*). Ana, bilmirsən nə bişir, deyirsən bir çömçə də bura qoy.

NƏNƏ (*oxşayır*). Səhrada itən Sumum, qayıt... Səhrada batan Ceyranım, qayıt...

GƏLİN (*səhnədən keçib gedir*). Demədim ağı deyəcək?!

SUMQAYIT (*xəlvəti gözünün yaşını silir*). Ay nənə, bu nağıl həqiqətən uydurmudur, sənin fantaziyandır. Tarixçilər Sumqayıt haqqında başqa şey deyir.

NƏNƏ. Hansı tarixçilər? Sizin tarixçilər?

SUMQAYIT. Nədi, nə olub bizim tarixçilərə?

NƏNƏ. Bizim tarixçilər... Açıdırma mənim gül ağzımı!

SUMQAYIT. Deyirlər, əvvəllər şəhərin şimal tərəfində bir çay axırmış, Sumqayıtçay. Yayda suyu tamam quruyarmış, amma bu çayın bir qəribə xasiyyəti də varmış. Bütün ətraf çaylar Xəzərə axar, bu başqa səmtə.

NƏNƏ. Bərəkallah sən o alimlərinə!

SUMQAYIT. Bu çayın suyu geri qayıdırmış. Elə buna görə də adını qoyublar Suqayıt. Ondan da...

NƏNƏ (*çəmkirir*). Sən yaşından-başından yekə danışma! Sənin o tarixçilərin də qələt eləyir, sən də! Suqayıt! Yox bir alqayıt!

SUMQAYIT. Yaxşı, çıxma özündən, qoy sən deyən olsun. Əslində, həyat o qədər darıxdırıcı, bezdirici, nə bilim, bozdur, adam hərdən onu bəzəmək, rəngləmək istəyir.

NƏNƏ. Məni də bu şəhərə o nağılın havası gətirdi. Qopardı məni evimizdən, elimdən-obamdan, gətirdi bu çöllü-biyabana.

SUMQAYIT. Nənə, sən Sumqayıt kimi şəhərə çöllü-biyaban deyirsən?

NƏNƏ. Mən gələndə buralar çöllü-biyabandan da betərdi, orda-burda tüstü buraxan bir-iki boru uzanırdı göyə. Adamlar da qaraçı kimi baraklarda yaşayırdı...

SUMQAYIT. Bəs səni nə gətirdi bu çöllü-biyabana, oturmuşdun də Qarabağın qara bağlarında, iki mərtəbəli imarətində?

NƏNƏ. Dilləndirmə məni.

SUMQAYIT. Necə yəni dilləndirmə, nənə? Mən artıq seçmişəm, sən mənim yazımın əsas qəhrəmanısan. Bu şəhərin fəxri vətəndaşı kimi sənə bura haqqın var. Mən də qəhrəmanımı yaxşı tanımalıyam. Sum və Ceyran nağılının bura nə dəxli var? Səni bu çöllü-biyaban dediyin şəhərə gətirən nə oldu?

NƏNƏ. Məhəbbət! İpə-sapa yatmayan axmaq məhəbbət!

SUMQAYIT. Allahım! Sən sevmisən, nənə? Özü də axmaq məhəbbətlə?

NƏNƏ. Allah almışdı ağılımı... Yox, Cəlal adlı şeytan almışdı ağılımı.

SUMQAYIT. Hayıf mən babamı görməmişəm.

CEYRAN. Babaya bax! Yox bir... Lənət şeytana!

SUMQAYIT. Şeytan babadı, Ceyran xanım?

CEYRAN. Kimin şeytan, kimin cin olduğunu biləcəksən. Götür qələmi yaz! Bu vaxtacan heç kimə demədiklərimi sənə danışacam. Yaz!

Sumqayıt sürətlə yazır. Və yaza-yaza da səhnənin bir küncünə çəkilir.

VIII SƏHNƏ

Nənə arabadan qalxır. Yenə də gənc qıza çevrilir. O, ipək gecə köynəyindədir. Çiyində şal var.

İşıq tamam öləziyir. Qısa fit səsi eşidilir. Qız diksinir, ətrafa baxır. Titrədiyi hiss olunur. Cəlal oğrun-oğrun gəlib qızı arxadan qucaqlayır. Qız oğlanın qolları arasında diksinib içini çəkir.

CEYRAN. Cəlal?! Burax məni!

CƏLAL. Mən bu anı xəyalıma gətirəndə, qala bilmədim evdə, qalxdım yatağımdan. Dedim, ölsəm də Ceyranı görməliyəm. Təsəvvür eləyəndə ki, səni beləcə qucaqlayıb isti, yumşaq bədənini bütün bədənimlə hiss edəcəm... Yox, mən dəli olacam!..

CEYRAN. Burax məni.

CƏLAL. Bir saatdı fit çalırım, eşitmirdin?

CEYRAN.Eşidirdim, amma çıxma bilmirdim.

CƏLAL. Bir az da gec gəlsəydin pəncərəyə dırmaşaçaqdım.

CEYRAN. Bax, elə şey eləsən...

CƏLAL. İcazə ver, bircə dəfə qalxım pəncərəyə, səni yataqda görüm.

CEYRAN. Sən dəlisən?

CƏLAL. Sənə çatmayınca dəliyəm, divanəyəm, bil! (*Qəfil qucaqlayır*).

CEYRAN. Sən məni də özün kimi dəli eləmək istəyirsən?

CƏLAL. Mən səni öpmək istəyirəm, istəyirəm mənim olasan, indi, bu saat!

CEYRAN (*oğlanın əlindən çıxır*). Sən həqiqətən dəli olmusan!

CƏLAL. Məni dəli eləyən sənə sevgindir, Ceyran, istəkdir. Amma dəli olmaq azdır, belə getsə həsrət məni öldürəcək.

CEYRAN. Axı, biz hələ nişanlanmamışıq. Evdə bilsələr mən sənə bax beləcə, burda görüşürəm, anamın ürəyi partlar, atam infarkt olar.

CƏLAL. Qoy bütün dünya batsın, tək sən mənim ol!

CEYRAN. Sənənin bu çılgın istəklərin məni qorxudur. Mən hələ onları yola gətirməliyəm, razılıq almalyam.

CƏLAL. Mənim ürəyim partlayacaq!

CEYRAN. Bura necə gəldin, itlər hürmədi.

CƏLAL. Məni tək qadınlar yox, itlər də sevir.

Ceyran Cəlala möhkəm şillə vurur. Cəlal diksinib şillə yerini tutur.

SUMQAYIT. Sağ ol, nənə!

CƏLAL. Bu nəydi? Sən mənə şillə vurdun? (*Qızın ikinci şillə üçün qalxmış əlindən yapışır*). Bu birinci dəfədir qadın mənə şillə vurur. (*Qolunu yüngülcə sıxır*). Mən başqa münasibətə alışmışam.

CEYRAN. Sən qələt eləmişən! Burax məni! (*Dartınır*).

CƏLAL. Axı, nə oldu? Nə dedim mən?

CEYRAN. Qadınlar sevir səni?!

CƏLAL. Sözdü də dedim, qələt elədim! İstəyirsən bir də vur.

CEYRAN. O sözü bir də dilinə gətirsən, vurmaq nədi, öldürürəm səni.

SUMQAYIT. Sağ ol, nənə!!

CƏLAL. Neynək?! Mən razı! Əgər sözümlə, əməlimlə sənə xəyanət elə-səm...

CEYRAN. Burax məni, gedirəm!

CƏLAL. Yaxşı, öldür məni, ürəyin soyusun.

CEYRAN. Qadınlar sevir bunu!

CƏLAL. Öldürmə məni, Ceyran.

CEYRAN. Burax, getməliyəm, anam duyuq düşər. Onsuz da mənə şübhə ilə baxır, axır vaxtlar. Burax! İstəyirsən qışqırım?

CƏLAL (*cibindən düymə ilə açılan fin bıçağı çıxardır. Bıçaq qəfil açılır. Qız içini çəkir*). Getsən, bu bıçağı soxacam ürəyimə (*bıçağı yuxarı qaldırır*).

SUMQAYIT. Sağ ol, baba!

CEYRAN (*Oğlanın bıçaq tutmuş biləyindən yapışib az qala sallaşır*). Əvvəl məni öldür! Sonra kimi istəyirsən doğra...

CƏLAL. Yaxşı, gəl qansız-qadasız keçinək, bu gün heç kimi öldürməyə (Bıçağı cibində gizlədir).

CEYRAN (*getmək istəyir*). Mən getməliyəm.

CƏLAL. Mən səni elə-belə buraxsam, Cəlal olmaram ki! (*Qəfil qucaqlayır və tələsə-tələsə danışır*). Sən mənimsən, tək mənəm, heç kəs səni mənim əlimdən ala bilməz (*danışdıqca öpür*).

CEYRAN. Yaxşı... yaxşı, burax... (*müqaviməti zəifləyir*). Toyumuz olar...

CƏLAL. Onsuz da biz evlənəcəyik... (*yaxasını açır*). Sən mənimsən... Mən səni oxşayacam... hər gecə ölüb-diriləcəm...

CEYRAN (*tabe olur*). Mən səni sevirəm... haqqında bütün bildiklərimdən sonra da sevirəm...

SUMQAYIT. Sağ ol, nənə!!!

CƏLAL. Sən mənim olmalısən, elə bu gecə, indi... bu qarağacın altında.

İşıq sönür. Səhnə tamam qaranlıqdır.

IX SƏHNƏ

Nənə əlil arabasında oturub, bir az da yığılıb, büzüşüb. Sumqayıt əlində dəftəri yaza-yaza gəlir.

SUMQAYIT. Gender proqramını yaxşı yerinə yetirmisən, Ceyran nənə.

NƏNƏ. Bizim genderə-zada ehtiyacımız yoxdu. Gender şeytanın uydurmasıdır, bizimkilərə də qrant lazımdı, vəssalam! Pul adı gələndə arvadı da satarlar, kişini də, hələ desən ölkəni də! İstər şərqdə, istər də qərbdə kişini həmişə qadın dolandırır. Nənəm demiş, kişi başdır, qadın boyun, boyun hara dönür kişi ora baxır.

SUMQAYIT. Axı, bildiyimə görə sizin ailə varlı olub. Cəlal isə kasıb ailədən çıxıb, hətta yetimin biriymiş deyirlər.

NƏNƏ. Sən məndən nə istəyirsən?

SUMQAYIT. Nənə, mən qəhrəmanımın həyat yolunu bilməliyəm, axı, sən mənim yazımın, qorxuram pyes ola, qəhrəmanısən. Mən bilməliyəm, necə oldu sən gəlib düşdün Sumqayıta. Axı bu şəhərin ilk illərində bura heç kəs öz xoşu ilə gəlməyib, ya partiya-hökumət göndərüb, ya da taleh vurub salıb bura.

Səhnə gur işığa bələnir. Gəlin, indi o, Ceyranın anasıdır, əsəbi vəziyyətdə gəlir. Ceyranın qabağında dayanır.

ANA. Sənin ağılı başındadır? Sən kimi istədiyini bilirsən? Onun göy "Volqa"sına, zınqrovlı geyim-keciminə, yaraşığına aldanırsan? Axı, biz bilirik o hansı yuvanın quşudu. Özü də əslində, lüt-lütqomun biridir. Cəlal, fu, adını da dilimə gətirmək istəmirəm... Onun kimi kişiler ömrü boyu arvadların hesabına dolanır. Pah, kişinin oğlu "Volqa" sürür. İndi də sən tifili gırləyib, bilir tək qızsan, nəyimiz var, sənindir.

CEYRAN. Mama, sən onu tanımırsan, hamının dediyini deyirsən.

ANA. Hamının dediyi yalandı? Ovuc boyda şəhərdi, hamı da bir-birinin ağzının içində. Biri asqıranda hamı diksinir.

CEYRAN. Mama, mən onu sevirəm, onsuz yaşaya bilmərəm.

ANA. Axmaq qız, bəs on səkkiz ili necə yaşamısan?

CEYRAN. Onda mən Cəlali tanımırdım, o mənim ayaqlarıma düşüb sevgisini elan eləməmişdi.

ANA. O sənin ayaqlarına düşüb, Ceyran?

CEYRAN. Göz yaşı töküüb, mama, ağlayıb...

ANA. Ayağa döşənən, ağlayan kişini sevdin sən?

CEYRAN. Onu sevməmək mümkün deyil.

ANA. Yazıq qızım, o şeytan səni başdan eləyib, tilsimə salıb.

CEYRAN. Mən vurulmuşam, mama. İndi mən özümə məxsus deyiləm.

ANA. Hər şeyi mənə dedirtmə, qızım! Sən uşaqsan, elə yaşdasan, qapısı-pəncərəsi açıq ev kimisən, içəri birinci kim girdi seviləcək. O da ki... Ah-ah-ah... Sənə üzü-üzlər görmüş kişi yox, özün kimi təmiz, tərbiyəli, nəcib bir cavan lazımdı. Bir düşün, fikirləş. Sevgi dəli ehtirasa dönəndə xəstəlikdi, qızım. Belə sevgi xeyir gətirməz. Ehtiras alov kimidir, yanıb qurtarır, yerində kül qalır.

CEYRAN. Mama, mənim xoşbəxt olmağımı istəyirsənsə, papanı yola gətir.

ANA. Mən bu istəkdə xoşbəxtlik görmürəm, qızım, tələsmə, bir müddət çıxar onu ağılından. Görüşmə onunla. Bir hisslərini sınağa çək, unutmağa çalış.

CEYRAN. Mən onsuz yaşaya bilmirəm, mama. Papa ilə danış, sən istəsən onu razı sala bilirsən.

ANA. Evi yıxılsın o kitab yazanların! O sevgi-məhəbbət nağılları çıxartdı səni yoldan. Sən "Sum, qayıt" deyib sayıqlayanda mən dərsimi almışdım.

CEYRAN. Mama, heç kimi söyüb yamanlama. Mən Cəlali sevirəm. Mənim geriye yolum yoxdur.

ANA. Bu nə deməkdi? Necə yeni geriye yolum yoxdu?

CEYRAN. Mama...

ANA. Qorxutma məni, qızım...

CEYRAN. Mən hamiləyəm.

SUMQAYIT. Allahım!

ANA (sarsılır). Səni görüm biabır olasan, qızım! Səni görüm ağ gün görməyəsen, qızım! Üzün qara olsun, qazan qarası kimi, qızım!.. (Gedir).

Ceyran arabaya oturur. İndi o, qoca arvaddır. Sumqayıt onun qarşısında diz çöküb yaylıq altından güclə görünən üzünə baxır.

SUMQAYIT. Bu yalandı? Ananı razı salmaq üçün uydurdun?

NƏNƏ. Kaş sən deyən kimi olaydı.

SUMQAYIT (*tələsik yazır*). Deməli, həqiqətdir? Sən Cəlalın təzyiqinə duruş gətirə bilmədin.

NƏNƏ. Bütün günahları Cəlala yükləməyək.

SUMQAYIT. Doğrudan o, ailənin imkanlarına görə səni almaq istəyirdi?

NƏNƏ. Mən buna inanmaq istəmirdim, indinin özündə də inanmıram.

SUMQAYIT. Amma bu beləydi?

NƏNƏ. Mən onu Sum kimi sədaqətli, vəfalı, qeyrətli kişi hesab edirdim. Mən niyə bunları sənə deyirəm? Axı bunları heç kim bilmir, heç kimə danışmamışam.

SUMQAYIT. Bütün sirlər əvvəl-axır faş olur.

NƏNƏ. Bəlkə də elədir, amma səbəb başqadı, ölüm havası girləyir məni.

GƏLİN (*səhnədən şütüyüb keçir*). Beş ildi girləyir...

SUMQAYIT. Sən yüz il yaşayacaqsan, nənə, fikir vermə.

NƏNƏ. Hər şey mən istəyən kimi gedirdi. Artıq biz yox, valideynlərim tələdirirdi toyu. Toyun bütün xərclərini də atam çəkirdi. Rüsvey olmaq qorxusu onların bütün iddialarını, tələblərini üstələmişdi.

GƏLİN (*gəlib səhnədən deyinə-deyinə keçir*). Sumqayıt, nə yapışmısan arvadın ətəyindən? İşin-gücün yoxdu sənənin?

SUMQAYIT (*keçib getmiş qadının arxasınca*). Elə mən əsil işlə məşğulam!

Gəlin (indiyə o, Ana rolundadır), əlində ağ gəlinlik paltarını gəlir.

ANA. Gəlinliyini gətirdilər, bir geyin görək.

Nənə gənc qız kimi sevincək arabadan qalxır, paltarını anasının əlindən qayıp qaçaraq səhnədən çıxır. Sumqayıt boşalmış arabada oturur və sürətlə yazır.

X SƏHNƏ

Ceyran gəlinlik paltarında gəlir. Başında fata var. Ana dərzi qadınla gəlir. Sumqayıt onlara göz qoyur və yazır. Dərzi paltarın ora-burasını düzəldir.

ANA. Fata çox qısa deyil?

DƏRZİ. Qısa nədi, xanım bacı, hələ bir az yığmaq lazımdı. İndi qısa fata dəbdədi.

ANA. Ceyran, belə yaxşıdı, ya bir az uzadaq?

CEYRAN. Belə yaxşıdı, mama, çox adam heç fata taxmır, saçla gül düzür-lər, vəssalam.

DƏRZİ. "Saçlarına gül düzüm..." oxumur o başı kraskalı kişi? "Mehribanım, əzizim..." Bizim saçımıza gül düzən də olmadı.

CEYRAN. Yeni sabah mənim toyumdu?

Telefon zəng vurur. Gəlin dəstəyi götürmək istəyir.

Mama, dayan, bu onun zəngidir (*cumub dəstəyi götürür*). Alo! Zəngin sə-sindən bildim sənsən. (*Arxasını qadınlara çevirib danışır*). İndi deyərəm, ay..., ay tərbiyəsiz... (*Danışa-danışa səhnədən çıxır*). Ana Ceyranın arxasınca baxıb əlini dizinə çırpır.

ANA. Ay qızım, ay qızım...

DƏRZİ. İlahi, toydan gözəl nə var dünyada?! Hayıf, adam bircə dəfə gedir ərə.

ANA. Niyə, bircə dəfə? üç ər dəyişən arvad tanıyıram.

DƏRZİ. O şotland deyil, xanım bacı, birinci toy ayrı şeydi. Mənciyəzə qismət olmadı.

ANA. Nə dediyindi, az? Sən ərə getməmişən?

DƏRZİ. Aaa... niyə getməmişəm, getmişəm, amma noolsun, atası-anası olmayan yetim qızın toyu nə toy olacaq? Hər gəlin paltarı tikəndə yaram qövr eləyir.

ANA. Nə deyim, vallah, içim özümü yandırır, çölüm özgəni.

DƏRZİ. Aaa... niyə elə deyirsən, xanım bacı, baxıram Ceyrana, maşallah, xoşbəxtliqdan işıq saçır. Niyə? Çünki dağ kimi atası, sən kimi xanım-xatın anası, nişanlısı da... sən allah, incimə, xanım bacı, ölürəm də ondan öteri. O gün bir toyda oynayırdı... Dedim bu saat ürəyim gedəcək...

ANA. Hamınız bir ağıldasınız!

DƏRZİ. Palatkada kişili-arvadlı hamı ona baxırdı, millət hayıl-mayıl olmuşdu, amma incisən də, xanım bacı, deyəcəm, elə kişiyə qız vermək, risqovannı işdir. Ona arvad olmaq... Ondan elə şeylər danışrlar, adamın tükleri qabarır.

ANA. Yəni neynir ki, nə od olub yandırır camaatı?

DƏRZİ. Bilmərəm, bacı, bilmirəm, mənlik deyil.

ANA. Allah şeytana lənət eləsin! Şeytana yox ey, qızıma lənət eləsin, soxdu bizi qoz qabığına!

Ceyran gəlir. Sifətində xoşbəxtlik işığı var.

DƏRZİ. Yəqin ürəyin tıp-tıp eləyir, hə, Ceyran qızım?

CEYRAN. Tək ürəyim yox, bütün bədənim. Mənə elə gəlir içimdəki xoşbəxtliq qiymətli şüşədən tökülmüş kövrək vazadır, bu saat əlimdən düşüb sınıacaq, çilik-çilik olacaq.

ANA. Belə sözlərlə məni qorxutma, onsuz da çəkərəm içimdə. Nə deyir əziz kürəkənimiz?

CEYRAN. Onun dediklərini dilimə getirə bilmərəm, maması. İlahi, o necə gözəl danışır?! Yox, o danışmır, tilsimləyir, sehirləyir, sərxoş eləyir adamı.

DƏRZİ. Vallah mən ağlayacam (*ağlayır*).

CEYRAN. Deyir, toyacan həsrətdən ölməsəm yaxşıdır.

DƏRZİ. İlahi, mən arvad deyiləm?! Mənə niyə belə sözlər demirlər?

CEYRAN. Ana, sən hər şeyi bilirsən, doğrudan məhəbbətdən ölmək olar?

ANA. Yaxşı, az, ətimizi tökmə! Məhəbbətdən öləninin toyuq qədər ağı yoxdur.

DƏRZİ. Niyə elə deyirsən, xanım bacı, Leyli yazıq məhəbbətdən ölmədi? Hələ Cülyetta?! Əsli eşqdən alışıb yanmadı? Alovu bədbaxt Kərəmi də yandırdı?

ANA. Görürəm, sən də eşq əlindən yaralısən?

DƏRZİ. Yaralı dedin qoydun, xanım bacı?! Sinəmə dağ çəkdi, ürəyimi paraladılar...

ANA. Ya sizin hamınız xəstəsiniz, ya da mən heç nə qanmıram bu dünyada.

CEYRAN. Mənə elə gəlir, maması, sən heç vaxt sevməmişən?

ANA. Mənim başıma at təpməyib, sevəm, vurulam, nə bilim, öləm.

DƏRZİ. Allah eləməsin, allah eləməsin...

ANA. Yaxşı, bəsdir, boş-boş çərənlədik, işimiz çoxdur. Paltardan narazılığın yoxdusa, qızı buraxaq getsin.

CEYRAN. Hər şey əladır, maması! (*Qucaqlayıb arvadı öpür*). Mən xoşbəxtəm!..

Qadınlar gedir. İşıq azalır. Sumqayıt arabada oturub sürətlə yazır.

XI SƏHNƏ

Qadın salonu. Ceyran əlil arabasında (indi bu qadın salonunun kreslosudur) oturub. Ellada əl-ayaq eləyir. Radiodan Səid Rüstəmovun "Sumqayıt" mahnısı fon kimi eşidilir.

ELLADA. Ölürəm də bu mahnı üçün.

CEYRAN. Mən də çox xoşlayıram, hərdən oxuyuram da öz-özümə. Xəyalımda heç vaxt görmədiyim o şəhərlə bağlı mənzərələr canlanır.

ELLADA. Mən çox olmuşam orda, bacım yaşayır. Təzə şəhərdir də! Mənzərə-zad da yoxdu. Camaatı da yığma komanda. Dədəsindən-nənəsindən küsən qaçıb ora pənah aparır.

CEYRAN. Deyirlər dəniz də var orda.

ELLADA. Dəniz deyəndə ki... Kaspinin bir qırağıdır də.

Mahnı bitir. Ellada zümzümə ilə mahnını davam etdirir.

Yaxşı elədik, hamını qovduq bayıra. Yanımda artıq adam olanda işləyə bilmirəm. Əvvəlcədən beləyəm. Yoxsa qız tərəfin adamları bir tərəfdən, oğlanın qohumları o biri tərəfdən başlayırlar, o sizdə necə deyirlər, ələkçiyə qıl verməyə. Orasını belə elə, burasını başqa cür... (*Qızı kreslodan fırladır və qəfil saxlayır. Çox yaxından düz gözünün içində baxır*). Doğrudan da sənün göz-lərin bənövşə rəngindədir.

CEYRAN (*guya güzgü qabağındadır, əyilib yaxından baxır*). Mən deməzdim, adi qara gözdür, amma sən bunu mənə deyən ikinci adamsan.

ELLADA. Bəs birinci kimdi?

CEYRAN. Birinci? Nişanlım.

ELLADA. Cəlal?

CEYRAN. Sən onun adını hardan bildin?

ELLADA. Bunu kim bilmir, qız? Bu şəhərdə hamı hər şeyi bilir. Atan da, maşallah, rayonun yiyəsi.

CEYRAN. Sən şişirdirsən.

ELLADA. Bir az, amma görünən dağa nə bələdçi? Rayonda beş kişidən biridi, tanıyıram. Yaxşı, bənövşə gözlü qız, necə priçoska eləyək ki, nişanlın xoşuna gəlsin?

CEYRAN. Sənün səsində nəse bir...

ELLADA (*sözünü kəsir*). Allah verən səsdür! (*Çənəsindən tutub üzünü o yan-bu yana çevirir*). İndi kare dəbdədi. Sənün sifət quruluşuna da yaraşar.

CEYRAN. Mənim başım çıxmaz priçoskalardan, nəyi məsləhət bilirsən, onu da elə. Bir az tez. Nəsə darıxdım.

ELLADA. Toyqabağı həyəcandı, hamıda olur. Kare?!

CEYRAN. Olsun kare. Əslində təbii görkəm daha yaxşıdır. Evdəkilər, anam məcbur elədi gəlim bura. Deyir, adət belədi. Əslində, Cəlal da təbiiliyə üstünlük verir.

ELLADA. Bilirəm Cəlalin nəyə üstünlük verdiyini.

CEYRAN (*şübhə ilə*). Deyəsən, sən Cəlalı yaxşı tanıyırsan.

ELLADA. Sizde necə deyirlər, dabbaqda gönünə bələdəm.

CEYRAN. Bu nə deməkdi, nə demək istəyirsən?

ELLADA. Elə dediyimi! Mən tək Cəlalı yox, səni də yaxşı tanıyıram. Cikinə-bikinə bələdəm.. Gecə bağçanızda qarağacın altında onunla nə oyunlardan çıxdığın da mənə məlumdu. Sonralar pəncərədən yad kişini yataq otağına salmağın da məndən gizli deyil, tərbiyəli qız. Niyə qızardın? Bəs nəyi necə elədiyinizi danışsam neynəyəcəksən? Səni soyundurub hansı tərifi dediyini təkrar eləsəm necə?

Ceyran nəsə demək istəyir, səsi çıxmır. Hər iki əli ilə qulaqlarını tutub ikiqat olur kreslodada. Ellada onun bu halına fikir verməyib kresloqarıışıq Ceyranı var gücü ilə fırladır.

O tərifi ki, iki ildir mənim qulağıma oxuyur. Mən o əclafa görə ailəmi-uşağımı atdım, nəyim var satıb altına "Volqa" qoydum, nə qazanıram, onun dibsiz cibinə gedir, amma mən peşman deyiləm, əksinə, çox xoşbəxtəm. Sən elə bilirsən mən bu xoşbəxtliyi sənə, burnu fırtılıqlı qıza güzəştə gedəcəm?! Lap yeddi uşaq doğsan da Cəlal mənimdi! (*Qəfil saxlayır kreslonu və Ceyranın yaş dolu gözlərinə baxır*). İndi bütün bu dediklərimdən sonra sən toy çaldırıb ona erə gedəcəksən? Xoşbəxt olacaqsan? (*Ceyran əlləri ilə qulaqlarını tutub, gözlərini yumub*). Eşitdin dediklərimi? Bildin?! Qandın?! Bilirəm, o həqiqətən səni sevirdi, əlbəttə, sevirdi. Sənin kimi yaraşlıqlı, incə, ürəkək, sadələvh, əl dəyəndə yarpaq kimi titrəyən qızı hansı kişi sevməz? O da ola hər dəfə yenilik axtaran Cəlal kimi acgöz erkək. Amma bu sevginin ömrü çobanaldadan yağış kimi qısa olmalıydı, oldu da! Belə olacağını bilirdim, ona görə mane olmadım, bir kənara çəkilib səbrlə gözlədim. Mən yanımadım. Elə ki istəyinə çatdı, aldığı aldı, buz kimi soyudu. Hər gecə pəncərəyə dırmaşan kişi necə oldu? Bir həftədi hardadı? Bilmirsən! Amma mən bilirəm, çünki o hər gecə mənim yanımdadır. İnanmırsan? İndi özün görəcəksən bura mənim yanıma gələndə. Bax, gələn vaxtıdı. Bu saat arxa qapıdan girecək içəri. Bunu da mən qurmuşam, qəsdən. Səni birdəfəlik məğlub eləmək üçün.

Qapı döyülür. Ceyran diksinir.

Adını çək, qulağını bur. Gəldi bizim qəhrəman. İki dəfə də döyməlidir qapını, şərti işarəmiz belədir.

Qapı iki dəfə də döyülür. Ceyran qalxıb getmək istəyir. Ellada mane olur.

Buraxmaram, tamaşa indi başlayır. Gəl, qapı açıqdır!

CƏLAL (*gəlir, kresloda arxası ona olan Ceyranı görüb təəccüblənir*). Sən tək deyilsən?

ELLADA. Gördüyün kimi, müştərim var.

CƏLAL. Biz müştərinin yanında görüşəcəyik? Bu təzə havadı?

ELLADA. Bu adi müştəri deyil, sənə məhrəm adamdı. (*Kreslonu fırladır. Ceyranla Cəlal üz-üzədir*).

CƏLAL. Ceyran?! Ellada, bu nə deməkdir? Sən mənə qurğu qurmusan?

ELLADA. Bəs elə bildin səni elə-beləcə, sağ-salamat buraxacam. Maşını sürürsən, pulumu xərcləyirsən, istədiyini kimi mənə...

CƏLAL. Sus, qancıq! (*Möhkəm şillə vurur*).

ELLADA. Sən mənə vurdun? Bu axmaq molokosos qıza görə mənə vurdun?

CƏLAL. O murdar ağızını yummasan bir də üzümü görməyəcəksən. (*Gözlərindən yaş axan Ceyranın qabağında diz üstə düşür*). Ceyran, inanma onun dediklərinə. Mən səni sevirəm, tək səni... o, keçmişdə qaldı, mən...

Ceyran kreslodan qalxır, bir müddət Cəlalin düz gözlərinə baxır və qəfil üzünə tüpürüb qaçaraq gedir.

Cəlal sarsılmış vəziyyətdə Elladaya baxır. Ellada yaxınlaşıb ağı xalatinin etəyi ilə Cəlalin üzünün tüpürcüyünü silir və qələbə ahəngində.

ELLADA. Mən onu, sizdə necə deyirlər, yerlə yeksan elədim, tam qələbə çaldım. O, heç vaxt geri dönməyəcək. Baxma uşaqdı, hələ bərkiməyib, amma xarakteri var. Mən səni də məğlub elədim.

CƏLAL. Ləçər! (*Əlini qaldırır vurmaq üçün*).

ELLADA (*onun qolundan yapışıq*). Şillə kömək eləməz. Canını məndən qurtarmağın bir yolu var. Öldür mənə, qanım halaldır. (*Xalatinin cibindən tapança çıxardır*). Bu da tapança!

CƏLAL. Doğru deyirsən, mənim başqa yolum yoxdur. (*Silahı alır, tətiyini çəkər, barabanı fırladır və qadını nişan alır*).

ELLADA. Buranı nişan al, ürəyimdir, sən də onun içində. Vur!

CƏLAL (*tapançanı aşağı salır*). Tapança mənlilik deyil. Mən səni başqa silahla öldürəcəm... (*qucaqlayıb ehtirasla öpür*).

SUMQAYIT. Bu ki Şekspir ehtiraslarıdır, Ceyran xanım! (*Tələsik yazır*).

İşıq sönmür.

XII SƏHNƏ

Nənə kreslodadır.

Sumqayıt ona fikir vermədən sürətlə yazır.

NƏNƏ. Nə yazırsan elə, nə uydurursan özündən?

SUMQAYIT. Ordan çıxandan sonra nə baş verdiyini sən də bilmirsən axı, deməli, bir yazar kimi özümdən uydurmaliyam o hissəni.

NƏNƏ. Bunu bilməyə nə var? Məni itirdi, o arvadı da itirə bilməzdi ki?!

SUMQAYIT. Səndə onun şəkli var?

NƏNƏ. Kimin?

SUMQAYIT. Cəlalin.

NƏNƏ. Məndə onun heç nəyi yoxdu, bir şəkli vardı, onu da yandırdıb kü-lünü sovurdum... Onu xatırlada biləcək nə vardı, hamısını atdım (*gülür*).

SUMQAYIT. Nəyə gülürsən?

NƏNƏ. Deyir, sən saydığını say, gör fələk nə sayır?

SUMQAYIT. Mənə niyə elə baxırsan? Nə demək istəyirsən? Bəlkə oxşayırım ona?

NƏNƏ. Lənət şeytana!

SUMQAYIT. Cavab vermədin.

NƏNƏ. Oxşamaq nədi, sən elə bil onun özünsən, eynisən.

GƏLİN (*gəlib səhnədən keçir*). Mən təzədən xörək qızdırmayacam. Az yeyin özünüzə hambal tutun.

NƏNƏ. Gəlindi o yel kimi şütüyən?

SUMQAYIT. Deyir, mən bir də xörək qızdıran deyiləm.

NƏNƏ. Qızdırdı nə olasıdı, qızdırmadı nə olasıdı, bütün xörəkləri dadsız-tamsızdır.

SUMQAYIT. Səndə də az yoxdu.

NƏNƏ. Az niyə, lap çoxdu.

GƏLİN (*gəlib hikkə ilə keçir*). Alıram, gətirirəm, bişirirəm, yuyuram, yığış-dırıram... (*Kulisdə mətnin davamı itir*).

SUMQAYIT. Deməli, toy olmadı?

NƏNƏ. Sən hələ məni tanımırsan. Tanısaydın belə axmaq sual verməzdin.

Nənə kreslodan qalxır, səhnədə dörd dolanır. Gəlin, indi o, Ceyranın atasıdır, qaçaraq gəlir.

ANA. Nə dedin? Necə yeni toy olmayacaq?

CEYRAN. Toy olmayacaq!

ANA. Sən indi də bizi belə biabır eləmək istəyirsən, itin qızı?

CEYRAN. Mən o adama ərə getməyəcəm!

ANA. Az, sən nə danışdığını bilirsən? Bu oyun-oyuncaqdı? Bəs biz camaata nə cavab verək?

CEYRAN. Bilmirəm, mama! Bilmirəm (*ağlayır*).

ANA. Ay camaat, bu məni öldürməsə dincəlməyəcək. Az, bəs sən... Axı, nə oldu, o parikmaxerdə nə baş verdi o xarabada? O qəhbə sənə nə dedi, neynədi ki, dəli dana kimi çıxıb qaçdın? Sənə qurd yağı sürtdülər, Ceyran?

CEYRAN. Heç kim heç nə eləmədi, mama! Mən ərə getmirəm, sevmirəm o adamı, nifrət eləyirəm, nəhayət, iyrenirəm!

ANA. İyrenirsən dedin? Ay itin qızı, bəs o... Az, bəs mən deyəndə, başına ağıl qoyanda niyə iyrenmədin ondan? Axı sənə demişdim! (*Qəfil qışqırır*). Demişdim, deməmişdim?

CEYRAN. Mama, bütün bu dediklərinin bir cavabı var: mən o adama ərə getməyəcəm! Bu dünyada bir o qala, bir də mən, ona ərə getməyəcəm. Ölə-rəm, getmə-rəm. Bu sevda bitdi. Toy olmayacaq! Vəssalam!

ANA. Az, bəs atana mən ölmüş nə deyim? İndi nə uydurum? Axı, onu razı salanacan mən o dünyanı gördüm gəldim. Düz bir ay gecə-gündüz başını dəng elədim. Yazıq kişi axırda əllərini qaldırdı göyə ki, el çək məndən, nə is-

təyirsən elə. İndi nə deyim ona? Deyim sabah toydu, qız bu gün nişanı qaytarır? Peşman olub bu itin qarnından çıxan? Hələ camaat, qohum-əqraba, dostlar, düşmənlər (*hönkürür*). Bəs o dağ boyda kişi camaat içinə necə çıx-sın bundan sonra, tirbunadan necə danışsın, necə çıxış eləsin?

CEYRAN. Mən bütün bu sorğu-suala özüm son qoyacam, ana. Heç kəs də gülməyəcək sizə.

ANA. Necə? Nə cür? Bəlkə millətin ağzını yumacaqsan? Bəs o qarnında-ki uşaq necə olsun? Bəlkə o da bizi yola gətirmək üçün uydurduğun yalandı?

CEYRAN. Təəssüf, həqiqət olan bir şey varsa, o da bu uşaqdı.

ANA. İndi biz o tifikasi tələf eləyək?

CEYRAN (*səksənir*). Tifilin nə günahı?!

ANA. Atana nəhət mənə qınayan! Az, bəs... Bir azdan qarnın dikələndə... (*Əvvəl Ceyranı, sonra özünü şillələyir*). Biz ta bu şəhərdə yaşaya bilmərik bundan sonra.

CEYRAN. Məni tək burax, mama...

ANA. Az, sən mənə cavab ver ey!

CEYRAN. Mama, qurban olum, məni sakit burax! Tək qalmaq istəyirəm.

ANA. Üzün qara olsun qızım, necə ki sən bizim üzümüzü qara elədin... (*Gedir, səsi kulisdən eşidilir*). Allah, mənə bir ucuz ölüm ver!

CEYRAN. Bütün bu sualların bir cavabı var, mama: ölüm!

SUMQAYIT (*bir növ keçmişə səslənir*). Ölüm?! Sən nə deyirsən, nə nə? Ölüm nədi?!

Ceyran səhnəni dörd dolanır, nəşə axtarır, tapmır. Səhnədən qaçıb çıxır və bir azdan əlində ip gəlir. Çox çətinliklə ipin bir ucundan ilgək düzəldir və masanın üstünə çıxır. İpin ucunu harasa ilişdirir.

Bəli, bütün bu sualların cavabı ölümdür! (*İlgəyi boynuna keçirir*).

SUMQAYIT (*keçmişə səslənir*). Axı, sən tək deyilsən, nə nə!

CEYRAN. İndi hər şey bitəcək. Bütün suallara nöqtə! (*Qəfil diksinir*) Ah! Bu nəydi? (*Əlini qarnına aparır*). Bu nəydi belə?! (*Bir də diksinir*). Ah!.. Bu sənsən? Sən varsan? Axı, mən... (*Heysiz şəkildə masanın üstünə çökür, əlləri ilə qarnını qucaqlayır*). Qorxma! Heç qorxma. Mən səni öldürə bilmərəm?! (*İlgəyi boynundan çıxarır, masanın üstündən düşür və ləng addımlarla gəlib kreslodə oturur. İndi o, Nənədir*).

Sumqayıt yazısını yarımçıq qoyub arvadın dizlərini hərətlə qucaqlayır.

SUMQAYIT. Sən ona qiymadın?

CEYRAN. Yox, bacarmadım. O, bətnimdə tərənib yaşamaq haqqını tələb eləyəndə, ilk dəfə öz varlığını mənə bildirəndə dünya dəyişdi gözümdə. O körpə bütün varlığımı özünə əsir elədi. Mən bildim ki, bundan sonra onun üçün yaşamalıyam, onu bütün varlığım qorumalıyam. Qorudum da! Bu yolda mən zülümlərdən keçdim, tənələrə, təhqirlərə tuş gəldim, atasız uşaqlara insafsızcasına "bic" deyən qəddar adamlarla üzləşdim, amma heç vaxt peşman olmadım. Sonralar bildim ki, körpə ana bətnində dörd ayından tez tərənmez, o isə heç üç aylıq deyildi tərənəndə. Həyat eşqi onu vaxtından qabaq hərəkətə gətirmişdi. (*Kəlağayısı ilə göz yaşını silir*).

SUMQAYIT. Atam elə o vaxtdan qəhrəmanmış.

CEYRAN. Qəhrəman olmasaydı, Qarabağa könüllü getməzdi, döyüşlərdə qəhrəmanlıqla həlak olmazdı, sinəmə dağ çəkməzdi. Bir il “Sum, qayıt” deyib lalıdım, qayıtmadı. Neçə adamı xilas edib özünü qurban verdi mənim maddar oğlum, təkçə balam...

SUMQAYIT. Görünür, qəhrəmanlıq onun həyat missiyası imiş. Hələ doğulmamışdan xilaskar imiş atam. Bətnində tərənməyi ilə gör o neçə adamın, elə mənim də həyatımı xilas eləyib. Həqiqətən, bu dünyada hər şey bir-birilə qırılmaz tellərlə bağlıdır.

CEYRAN. O körpə özü ilə bərabər birinci məni xilas elədi. Mən uzun bir ömür yaşadım.

SUMQAYIT. Yaşadım yox, nənə, sən yaşayırsan! *(Sürətlə yazır).*

Ceyran bir müddət onun yazmağına tamaşa edir. Gülümsəyir.

CEYRAN. Yenə özündən toqquşdurursan?

SUMQAYIT. Nə qədər ağır olsa da, qayıdaq yenə o müdhiş günə.

CEYRAN. O vaxt hər şey mənə çox qorxulu, sən demiş, müdhiş görünürdü. Doğru deyiblər, zaman ən güclü təbibdir, hər yaranı sağaldır. Hesabını çoxdan qarışdırdığım illər keçdikcə başıma gələn bütün hadisələrə, dediyin o müdhiş günə də münasibətim dəyişdi, hətta yaxşı, xoşbəxt məqamlar da tapırdım orda.

SUMQAYIT. Nənə, onları mən özüm yazacam, sən hadisəni söylə, sonra nə oldu.

CEYRAN. Nə nə oldu?

SUMQAYIT. Atam uzun illərin o tayında hələ ana bətnində olanda səni xilas elədi. Sonra? Axı, sən çox naqolay vəziyyətdəydin. Sən o vəziyyətdən çıxmalıydın.

CEYRAN. Hə, vəziyyət pis idi, amma hər müşkülün bir xilas yolu da var. Mənim xilas yolum Sumqayıtdan keçdi. *(Əlini qarnına qoyur).* Bizi Sumqayıt xilas elədi. Mənim şəhərim, taleyimin şəhəri! *(Xırıltılı, titrək səslə oxuyur).* Canlanır hər qarış çöl Sumqayıtda, Xariqələr yaradır el Sumqayıtda...

Mahnı bütöv səslənir.

Mahnı səsləndiyi müddətdə ekranda Sumqayıtın 50-ci illər mənzərələri canlanır.

İşıq sönür.

XIII SƏHNƏ

NƏNƏ *(arabada oturub).* Mən bir səhər anama kiçik bir kağız yazıb evdən çıxdım. Yolum adını mahnıdan eşitdiyim Sumqayıta idi. Suma qoşulub doğma diyardan qaçan talesiz Ceyran kimi mən də qaçdım, amma o Ceyranın Sum kimi güvəndiyi sevəni vardı. Mən isə tək-tənha idim. Tale əlimdən tutub aparırdı məni. Dalımca nələr olacaqdı, nələr deyiləcəkdi, nə əfsanələr qoşulacaqdı fərqudə deyildim. Necə gəlib şəhərə çatdım, nələr oldu, onlar hamısı xırda təfərrüatlardı, danışmağa həvəsim, heyim yoxdu.

SUMQAYIT. Bəs gəlib hara düşdün, harda qaldın?

NƏNƏ. Dünya yaxşı adamlardan xali deyilmiş. Avtobusa oxşayan sınıq-salxaq bir maşından avtovağzal deyilən yerdə düşdüm. Hava qaralırdı, tək-tük adam dəyirdi gözə. Mahnıda deyildiyi kimi hər qarış çöl burda qaynamırdı. Nə edəcəyimi, hara üz tutacağımı kəsdirə bilmirdim. Gözümdən də elə yaş axırdı. Büzüşüb oturmuşdum vağzal skamyasında. Buraxmışdım özümü taleyin ümidinə. Bir də gördüm kimsə məni dümsükləyir. Başımı qaldıranda bir əlində süpürgə, o birində xəkandaz yaşlı bir qadın mənə nəsə deyirdi. Rus dilində danışdığı üçün o saat başa düşmədim. Arvad bu dəfə çətinliklə bizim dildə niyə burda oturduğumu soruşdu. Görünür bura adamı olmadığını başa düşmüşdü. Mən cavab vermək əvəzinə ağladım. Arvad heç nə deməyib məni apardı evinə. Tək yaşayırdı. Allah özü göndərmişdi o mələyi. Ev alana qədər onun evində yaşadım. Allah sənə rəhmət eləsin, Babnataşa. Uşağa da neçə il o baxdı, öz nəvəsi kimi.

SUMQAYIT. Bəs evdən səni axtarmadılar, maraqlanmadılar?

NƏNƏ. Əslində, hara getdiyimi kağızda yazmışdım, dalımca gəlsəniz də geri qayıtmayacam demişdim. Onlar da arxayınlaşandan sonra Bakıya oxumağa getdiyimi demişdilər camaata.

SUMQAYIT. Camaata görə əl götürmüşdülər səndən?

NƏNƏ. Mən onları qınamırdım. Bir də... özü yıxılan ağlamaz. Onlar mənə yox, mən onlara yara vurmuşdum, rüsvay eləmişdim onları öz axmaqlığımla.

SUMQAYIT. Özü yıxılan ağlamaz deyirsən, amma ağlayırsan.

NƏNƏ. Baş qoşma, qoca adamın peşəsidi ağlamaq.

GƏLİN (*yel kimi gəlib keçir*). Fəxri vətəndaşıma bax! Bir ev də vermədilər bu vətəndaşa...

SUMQAYIT. Ana, sözün qurtarıb?

GƏLİN (*geri qayıdıb yenə səhnədən keçir*). Nə qədər dil tökdüm, yalvardım, bir parça kağız yazıb göndərmədi ora...

SUMQAYIT. Bəs nəylə dolanırdın, Ceyran xanım?

NƏNƏ. Getdim düz raykom katibinin yanına.

SUMQAYIT. Sağ ol, nənə!

NƏNƏ. Babnataşa göndərdi məni. Həm də tapşırırdı ki, bura gəlib düşmə səbəbini mənə necə danışmısan, ona da elə danış, heç nəyi əskiltmədən, artırmadan.

SUMQAYIT. Katib səni qəbul elədi?

NƏNƏ. Onda katib yanına düşmək çətin deyildi. Mən Heydər Əliyevin qəbulunda da olmuşam.

SUMQAYIT. Sağ ol, nənə!

NƏNƏ. Mənim o uşaq evim var ha, onu kişinin birbaşa göstərişi ilə tikdilər.

SUMQAYIT. Danış, nənə, mən yazıram...

NƏNƏ. Soruşdu ki, bəs sən özünün nəyə ehtiyacın var? Hələ ev almamışdım, dörd ildi növbədə idim. Dedim mənim heç nəyə ehtiyacım yoxdu, Heydər Əliyeviç, amma o yetim uşaqlar heç bir şəraiti olmayan baraklarda zülüm çəkirlər. Altıca aya yaxşı bir uşaq evi tikildi, məni də ora müdir təyin elətdirdi.

SUMQAYIT. Yaxşı, qayıdaq söhbətin üstünə. Katib səni qəbul elədi.

Nənə arabadan qalxır, indi o, Ceyrandır.

Orta yaşlı, çal saçlı Katib gəlir.

KATİB. Bu danışdıqlarından görürəm möhkəm xarakterin var, cəsaretin də kifayət qədərdir. Hər ikisi yaxşı keyfiyyətdir, təcrübə olan yerdə. Təcrübə olmayanda hər ikisi çox vaxt ziyan getirir. Yaxşı, mənim yanıma gəlməkdə məqsədin nədi?

CEYRAN. Dolanmaq üçün işləməliyəm, ali təhsil almalıyam... Sumqayıtlı olmaq istəyirəm.

KATİB (*gülür*). Sumqayıtlı olmaq istəyirəm! Nə gözəl dedin?! Təbii ki, evin də yoxdur burda. Harda qalırsan?

CEYRAN. Babnataşanın evində. Küçə süpürəndi, çox yaxşı arvaddı, allah çıxardı onu mənim qabağıma. Sizin yanınıza da onun məsləhəti ilə gəlmişəm.

KATİB. Babnataşa səhv eləməyib. Mən səni zavoda yüngül bir işə düzəldəcəm, indi sənə ağır iş olmaz (*telefonun dəstəyini götürür*). Quliyev, bir qız göndərəcəm yanına, onu yüngül bir işə götür... Hə, yaxşı olar, tabelçi pis deyil. Bacarar, diribaş qızıdır. Sabah özüm də gəlib zavoda dəyəcəm, bəzi məsələlər var, danışmalıyıq (*dəstəyi qoyur*). Hə, bu gündən sən olursan Sumqayıtlı! Bəs niyə ağlayırsan? Harda qaldı sənin möhkəm xarakterin?

CEYRAN. Siz məni başa düşdünüz, hamı kimi məni qınamadınız...

KATİB. Hamilə qadını qınamaq yox, qızım, onun qarşısında baş əymək lazımdı, bax belə (*təzim edir*). Nə qədər ki, burdayam, bu vəzifədəyəm, nəzərim üstündə olacaq. Bəlkə vaxt gəldi mən özüm səninlə fəxr elədim (*gedir*).

Ceyran arabada oturur. İndi o, Nənədir. Sumqayıt onun qabağında diz çöküb əlindən öpür. Nənə üzünü onun başına söykəyir.

GƏLİN (*gəlib yel kimi keçir*). Otuz yaşına çatıb, hələ ev-eşik olmayıb, nə nə də ev alıb nəvəsini evləndirmək əvəzinə nağıl danışır.

SUMQAYIT (*dalınca*). Ana, bəlkə məni sən yox, nənəm doğub?!

GƏLİN (*getdiyi kimi də qayıdır və səhnədən keçir*). Yekə kişi də hayıl-mayı olub... (*səsi kulisdə itir*).

NƏNƏ. Bu niyə belə fırlıdayır?

SUMQAYIT. Baş qoşma, nənə, mənə heç kimin borcu yoxdu. Hər şeye mən özüm nail olmalıyam, sənin kimi. Davam elə, sonra nooldu?

NƏNƏ. Atan gəldi dünyaya, gözümün işığı, olmayan evimin yaraşığı...

SUMQAYIT. Adını da qoydun Sum!

NƏNƏ. Metrika alanda dedilər bu nə addır, Sum ad olar? Dedim olar!

SUMQAYIT. Ürəyin Sumla soyumadı, məni də elədin Sumqayıt. Sumqayıt Sum oğlu. Tam eksklüziv imza. Bu yazımı elə bu imza ilə də çap elətdirəcəm: Sumqayıt Sumoğlu!

NƏNƏ. Sumqayıt sürətlə dəyişir, evlər tikilir, küçələr salınır, əhalisinin sayı gündən-günə artırdı. Şəhərlə bərabər, mən də artırdım, ali təhsil aldım, məsul vəzifələrə irəli çəkildim, bir də gördüm bu şəhərdə məni tanımayan yoxdu. Sum da şəhərlə bərabər böyüyürdü. Bax bu evi verdilər mənə, amma hamı kimi, növbəm çatanda aldım, imkanlarımdan istifadə eləyib qabağa soxulmadım.

GƏLİN (*gəlib keçir*). Neçə dəfə ev vermək istədilər, dedi, ehtiyacı olanlara verin, mənim evim var. Görün, indi bu adamın başı... (*sözü kulisdə itir*).

SUMQAYIT. O səni axtarmadı bu illər ərzində? Uşaqla maraqlanmadı?

NƏNƏ. Mən ona hamilə olduğumu deməmişdim. Əslində hamilə olduğumu anamla atamdan başqa heç kim bilmirdi rayonda.

SUMQAYIT. Axı, belə şey gizli qala bilməzdi.

NƏNƏ. Bəlkə də! Amma bu məni maraqlandırmırdı, birdəfəlik dəfn eləmişdim onu ürəyimdə. İstəməsəm də hərdən sorağı gəlib çatırdı. O erməni harsınla evlənmişdi. Qarabağ hadisələri başlananda arvada qoşulub qaçmışdı Krasnodar tərəfə.

SUMQAYIT. Hayıf görüşməmisiz, yazı üçün bu maraqlı olardı.

NƏNƏ. A mən deyən, nənənlə şou qayıрмаq istəyirsən? (*Hər ikisi gülür*). Yaxşı, indi ki, belə oldu, maraqlı bir şey deyim sənə. Bir dəfə tale rast getirdi bizi.

SUMQAYIT. Harda?

NƏNƏ. Məhkəmə zalında. Onda mən xalq iclasçısı kimi hakimin sağ tərəfində oturmuşdum. Müttəhim yerində üç dustaq oturmuşdu. Biri o idi...

SUMQAYIT. O saat tanıdın?

NƏNƏ. Çox dəyişməmişdi. Arsız adam qocalmaq bilmir ha.

SUMQAYIT. Bəs o?

NƏNƏ. Tanıdı, üzündə bir ümid işığı da gördüm, amma mən onu bu işıqdan tez məhrum elədim, iclasdan yarımçıq getdim.

SUMQAYIT. Sağ ol, nənə!

NƏNƏ. Bu sağ olun arxasında nə qədər çətinliklər, əzablar dayanır, gözümlün işığı.

SUMQAYIT. O görüşlə də hər şey bitdi?

NƏNƏ. Bu gün etiraf günüdürsə, onu da deməliyəm.

SUMQAYIT. Eşidirəm, nənə.

NƏNƏ. O məhkəmədən neçə il keçmişdi. Bir axşam işdən çıxdım. Maşına minmək istəyəndə, onda haranına direktoru idim, gördüm qabağımda bir adam peyda oldu. O idi. Bərk qocalmışdı, düşmüşdü, görünürdü ki, həyat onu xeyli əzib.

XIV SƏHNƏ

CEYRAN. Neçə gündü məni izləyirsən. Sənə nə lazımdı?

CƏLAL. Tanımadın?

CEYRAN. Tutaq tanıdım, nə olsun?

CƏLAL. Sən nə qədər kinli imişsən! Keçən bu illər də səni yumşaltmadı?

CEYRAN. Bunu deməyə gəlmisən?

CƏLAL. Sən niyə o vaxt hamilə olduğunu məndən gizlətmişdin?

CEYRAN. Bu sualı vermək üçün otuz il gözləmək lazımdı?

CƏLAL. Mən çox uzaqlarda idim. O məhkəmədə də qaçıb getdin. Niyə, nədən qorxdun?

CEYRAN. Mən qorxu limitimi axıracan istifadə elədim o vaxt evdən çıxıb yad şəhərə gələndə. İndi heç nədən, heç kimdən qorxum yoxdu.

CƏLAL. Bəs niyə tələsik getdin?

CEYRAN. Çünki bizi bağlayan heç nə yoxdur.

CƏLAL. Bəs bizim oğlumuz? Adı nədir?

CEYRAN. Sən məni təəccübləndirməkdə davam eləyirsən.

CƏLAL. Aydın danış görüm, nə deyirsən, mən sənə kimi inistut oxumamışam.

CEYRAN. Oğlunun adını bilməyən kişi bizim oğlumuz sözünü dilinə necə gətirir?

CƏLAL. Sən kim olursan ol, Ceyran xanım, mən oğlumdan əl çəkməyəcəm, ona mənim də haqqım var. Mən onunla görüşməliyəm. O bilməlidir ki, onun pasportunda adı yazılan adam mənəm.

CEYRAN. Onun nə metrikasında, nə pasportunda sənənin adın yoxdur.

CƏLAL. Mən onunla görüşməliyəm. O bilməli ki, mən sağam, ölməmişəm.

CEYRAN. Təəssüf!

CƏLAL. Ölmədiyimə görə təəssüflənirsən?

CEYRAN (*gözündən yaş sıçrayır*). O yoxdu, çoxdan yoxdu.

CƏLAL. Necə yəni yoxdu? Hardadı?

CEYRAN. Şəhidlər xiyabanında, qara torpağın altında.

CƏLAL. Sən yalan deyirsən!

CEYRAN. Sən erməni harsını ilə Krasnodarda eşq yaşayanda Sum ermənilərə qarşı aslan kimi vuruşurdu. Döyüşdə də həlak oldu, düşmən gülləsinə tuş gəldi. Bəlkə də sənənin erməni arvadından olan oğlun öldürüb balamı.

CƏLAL. Nə sayıqlayırsan, mənim oğlum var?

CEYRAN. Bilmirəm, bilmək də istəmirəm. Çəkil yolumdan. Sənənin mənə də heç nəyin yoxdur!

CƏLAL. Sən necə qəddarsan!

CEYRAN. Elədi, mən çox qəddaram (*gedir*).

XV SƏHNƏ

Nənə əlil arabasındadır.

NƏNƏ. Sonra eşitdim vəfat eləyib, deyilənə görə asıb özünü.

SUMQAYIT. Doğrudan sən ona biganə idin?

NƏNƏ. Sən bunu dediklərimdən hiss eləmədin?

SUMQAYIT. Yox, hiss eləmədim. Əksinə, mənə elə gəldi ki, o dəli məhəbbətin külü altında qığılcımlar qalırmış.

NƏNƏ. Başından yekə danışma! Kül altında qığılcım olur? Mənim yazıçıma bax!

GƏLİN (*yel kimi gəlir*). Fəxri vətəndaşa məktub gəlib (*iri konverti arvadın üstünə atıb gedir*). Gözümüz aydın olsun!

SUMQAYIT (*paketi qaldırıb baxır*). Nənə, yaşıl evdəndir.

NƏNƏ. Birdən Ağ evdən olar.

SUMQAYIT. Yox, Ceyran xanım, yaşıl evdəndir, icra hakimiyyətindən.

NƏNƏ. Nə yaxşı yada düşmüşəm? Oxu görək nə istəyirlər?

SUMQAYIT (*oxuyur*). Nənə, səni yubileyə dəvət edirlər.

NƏNƏ. Nə yubiley? Mənim yubileyə gedən ayaqlarım var?

SUMQAYIT. Nənə, adaşım Sumqayıtın yubileyidi. Yetmiş illik yubileyi!

GƏLİN (*getdiyi kimi də qayıdıb səhnədən çıxır*). Yubileyə çağırırlar, amma sayıb bir ev verməzlər bu fəxri vətəndaşa.

SUMQAYIT (*oxuyur*). Uy dad! Nənə, sənə prospektə ev veriblər. Novostroykada...

GƏLİN (*yel kimi gəlir*). Ev veriblər? Zarafat eləyirsən, Sumqayıt? Məni cırnadırsan?

SUMQAYIT. Sənə nə dəxli var, ana? Evi nənəyə veriblər, yubiley müna-sibətilə. Lap mərkəzdə, üç otaqlı, 9-cu mərtəbədə...

GƏLİN. Ver bura görüm! (*Kağızı oğlanın əlindən qapıb sürətlə oxuyur. Gözləri dolur, məktubu üzünə sıxır*). Nənə, sənə qurban olum! Nənə, nə yax-şı sən varsan... (*Nənəni qucaqlayır*). Nənə nə yaxşı sən hələ ölməmişən! Yox, mən ağlayacam... (*hönkürür*).

SUMQAYIT. Ana, bu nədi, özünü ələ al, sənin evin yoxdu? Nə böyük iş olub?!

GƏLİN. Eşidirsən nə deyir? Nə böyük iş olub deyir. (*Arvaddan aralanır, axan göz yaşlarını önlüyünün ətəyi ilə silir*). Şükür sənə, ilahi! İndi səni ev-ləndirə bilərik.

SUMQAYIT. Ana, sevdiyim qızla mən lap barakda da yaşayaram.

GƏLİN. Sən yaşayarsan, bəs o sevdiyin qız necə, o da yaşayarmı?

SUMQAYIT. Bu ev nənənindi, evi isə mən özüm alacam, öz zəhmətimlə, öz fərasətimlə.

GƏLİN. Eşidirsən, nənə? Ağzı isti yerdədir bunun. Elə bilir ev almaq hal-vadı! Gedim Qumruya deyim, onu da sevindirim. (*Qəfil arvadı qucaqlayıb öpür*). Sənə qurban olum, a Sumqayıtın fəxri vətəndaşı! (*Məktubu götürüb gedir*).

SUMQAYIT. Hə, necədi, Ceyran xanım?

NƏNƏ. Bu gəlin bir dəfə öpmüşdü məni, toy gününün səhəri üzə çı-xanda. Yaman da üzü gülürdü. Deyəsən Sumdan razı qalmışdı (*bic gü-lür*).

SUMQAYIT. Az aşın duzu deyilsən, Ceyran xanım! Gərək yubileyə gey-məyə sənə yaxşı bir paltar alım, üstündə də gözmuncuğu.

GƏLİN (*gəlir*). O sənin işin deyil! Özüm geyindirəcəm Ceyran xanıma, pa-rikmaxerə də aparacam...

NƏNƏ. Parikmaxerə yox! Parikmaxerə getməyə əlli il qabaq toba eləmi-şəm.

GƏLİN. Neynək, getməzsən, qızı evə çağıraram. Belə məclisə hər adamı çağırırlar ey! Getdik, mənim əziz vətəndaşım (*Ceyranı araba qarışıq sürət-lə sürüb aparır*).

SUMQAYIT. Ana, hara apardın arvadı, bizim hələ söhbətimiz var. (*Onla-rın arxasınca gedir*).

İşıq sönür.

XVI SƏHNƏ

Musiqi sədaları altında ekran işıqlanır. Yubiley gecəsidir. Tribunadan çı-xış edənlər bir-birini əvəz edir. Zalda alqışlar.

Səhnə gur işıqla dolur, ekran yox olur. Kulisdən səs gəlir.

SƏS. İndi də söz verilir Sumqayıt şəhərinin fəxri vətəndaşı Ceyran xanım Sumqayıtlıya!

Gur alqışlar altında Sumqayıt əlil arabasında Nənəni gətirir.

NƏNƏ. Mən ayağa qalxmalıyam, ayaq üstə danışacam.

Sumqayıt nənəyə qalxmaqda kömək edir. Nənə onun əlini buraxıb ləng addımlarla səhnənin önünə gəlir.

NƏNƏ. Qədim zamanların söhbətidir. Sum adlı bir cavan Ceyran adlı bir qıza aşiq olur. Qızın varlı-hallı ailəsi Suma qız vermək istəmədi. Cavanlar məcbur olub qaçdılar və susuz bir səhraya düşdülər. Sum susuzluqdan heydən düşmüş sevgilisinə su tapmaq ümidi ilə səhraya baş vurur, amma su tapmır. Ceyran isə hey qışqırırdı: “Sum, qayıt, getmə! Sum, qayıt!” Sum qayıda bilmədi, səhra onu udmuşdu. Bu bədbəxt sonluqla bitən kədərli sevgi dastanıdır. Hamınız bu dastanı əzbər bilirsiniz. Bir də var sizin çoxunuzun bilmədiyi, eşitmədiyi “Ceyran və Sumqayıt” dastanı. Hər şeyindən imtina edib Sumqayıta pənah gətirən bir qızın nağılı. Həmin qız Sumqayıtı ilk baxışdan sevdi, bütün varlığı ilə ona bağlandı. Sumqayıtla birgə özü də böyüdü, artdı, tanındı, Sumqayıtın fəxri vətəndaşı oldu. Həmin qız mənəm, səksən yaşlı Ceyran Sumqayıtlı. Mən burdan elan edirəm: mən Sumqayıtı sevirəm! Sumqayıt mənim sevgilimdir, vəfalı sevgilim! Mən onun fəxri vətəndaşı olmağımla fəxr edirəm. Bu gün mənə hədiyyə edilən evi isə himayə elədiyim Uşaq evindən bu il çıxan qız nəvəmə verəcəm. Qoy onun öz evi olsun. Bəlkə onun xoşbəxtliyi elə bu evdən başlayacaq. İndi isə mən sizə köhnə bir mahnı oxuyacam (*Yavaş, xırıltılı səslə oxuyur*).

***Canlanır hər qarış çöl Sumqayıtda,
Xariqələr yaradır el Sumqayıtda.***

(bundan sonra mahnı bütün səslənir)

***Boy atır zavodlar, səslənir zəfər,
Axır bol metaldan sel Sumqayıtda!
Canlanır hər qarış çöl Sumqayıtda,
Xariqələr yaradır el Sumqayıtda...***

Mahnı səsləndikcə ekranda müasir Sumqayıtın mənzərələri, insanları canlanır.

PƏRDƏ

avqust, 2018